

De reisgenoot

door Benno Barnard

over *Blauw slik* van Stefaan van den Bremt

Stefaan van den Bremt en ikzelf maken min of meer hetzelfde mee, hoewel Stefaan ruim een halve generatie ouder is dan ik. De klassieke cultuur, de Bijbel, de humanisten, de Verlichting, de negentiende eeuw, Apollinaire, Kafka, Nijhoff en Auden hebben ons wereldbeeld gevormd, maar de bijbehorende wereld bestaat al bijna niet meer. Bijgevolg voelen wij een zekere vervreemding van onze eigen tijd, omdat we het gevoel hebben aangesloten te zijn op het continuüm van het humanistische beschavingsmodel, dat de periode 1500-2000 beslaat, dat zich dus van Gutenberg tot Google uitstrekt. Maar de hersens van de jongste generaties worden aangesloten op onbegrijpelijke machines, en uit onderzoek blijkt dat het doorsnee kind in een keurig middenstandsgezin geen idee heeft waarom Kerstmis eigenlijk wordt gevierd.

De moderniteit heeft Stefaan en mij gebaard en nu dreigt haar lijk ons te verpletteren – dat is de geestelijke, politieke en artistieke toestand van het hele westen. En over onze schouder werpen we een laatste blik op de oude burgerlijke cultuur, toen iedereen nog piano speelde en het kindje met zijn duim in zijn mond goud, wierook en mirre in ontvangst lag te nemen bij zacht glanzende feeëriek verlichting.

Vervreemding van het contemporaine versterkt de behoefte aan vriendschap met mensen die tijdens de conversatie niet voortdurend voetnoten nodig hebben, mensen met wie je een wereld deelt, allereerst in ons geval – tenslotte zijn wij dichters – een wereld van woorden en symbolen. Vandaar dat ik blij ben met Stefaan bevriend te zijn. Hoewel we elkaar niet vaak meer zien door zijn verhuizing naar Zeeland, is het troostrijk te weten dat we geestverwanten zijn.

Bij een eerdere gelegenheid schreef ik over Stefaans vorige bundel *Voegwerk*. Daarin staat het gedicht ‘Schola cantorum’, waarin de ik droomt dat hij weer als koorknaap op het doksaal staat te zingen. Aan het huidige geslacht zul je moeten uitleggen wat een doksaal is, wat schola cantorum, wat de katholieke kerk en nu we toch bezig zijn: wat is dat christendom ook alweer? Allemaal

woorden uit ons beider continuüm.

Ik citeer niet toevallig uitgerekend *christelijke* woorden.

Stefaan van den Breemt is namelijk een fundamenteel religieus dichter, dames en heren. Nog maar tien jaar geleden stuitte de gedachte aan religie in een academisch geschoold hoofd op beleefd afgrijzen. Hoe kon een intelligent mens nu toch in die sprookjes geloven?

Maar zie, het eeuwige substraat van de menselijke aard blijkt langer mee te gaan dan de modieuze opvattingen van de Nederlandstalige intelligentsia... Het is zoals de grote Engelse essayist G.K. Chesterton al zei: religie is iets monsterlijks, maar ook iets onuitroeibaars, en alles bij elkaar heeft de kerk die duistere kracht het beste getemd.

Tegenwoordig lijkt praten over religie in deze contreien vooral op het uitstallen van voorwerpen uit een lang voorbije beschaving.

Voorwerpen zijn in het geval van een dichter woorden, beelden, symbolen. En je zou deze nieuwe bundel, *Blauw slik*, kunnen vergelijken met een vitrine, waarin die begrippen staan uitgestald. Ik noem er een paar: brood en wijn, epifanie, zoutpilaar, Aswoensdag, Goede Vrijdag, de regenboog die 'een verbond met de aarde' sluit, 'een reddeloos verloren zoon'...

Maar laat ik een heel gedicht citeren, dan zult u nog beter begrijpen wat ik bedoel:

De reisgenoot

*Was hij dan de enige
vreemdeling in deze stad
dat hij niet wist, niet wist
wat er had plaatsgehad?*

*Maar hij verklaarde ons
wat ons ontging en wat
gebeuren moest en wat
geschreven stond.*

*'Blijf bij ons,' zeiden wij,
'de dag is haast voorbij*

*en met de duisternis
weten we geen blijf.'*

*Toen brak die metgezel
het brood. Licht viel op zijn
gezicht, zijn handen, maar
het donker slibde dicht*

*en hij moest gaan. En wij,
wij die bestaan van brood
en wijn, wat moeten wij
zonder die reisgenoot?*

Dit gedicht nu is min of meer onbegrijpelijk voor wie niet weet wat de communie inhoudt en niet begrijpt dat het refereert aan het verhaal van de Emmaüsgangers, dat de evangelist Lukas vertelt. De apostelen ontmoeten de opgestane Jezus maar herkennen hem niet. Hij vertelt hun over zichzelf, zonder te zeggen dat hij het zelf is. Ze eten samen en hij breekt het brood – dan pas herkennen ze hun meester. En hij wordt onzichtbaar voor hun ogen...

Het is een schitterend, hartverscheurend, troostrijk en droef stemmend verhaal. Is het verzonnen? Weet ik veel. Maar we leven van verhalen, nietwaar. We leven van de dingen die we elkaar vertellen. Kunt u bewijzen dat u van uw vrouw houdt? Ik niet. Onze liefde is een verhaal. En dit verhaal over radeloze mannen die een maaltijd delen met een geheimzinnige onbekende is tegelijk een verhaal over de betekenis van een verhaal, van poëzie, van de mythe die ons gaande houdt.

Precies zo werkt het gedicht, werkt poëzie in het algemeen, grote poëzie althans. En ik spreek uit een ervaring met poëzie van inmiddels veertig jaar wanneer ik u zeg dat dit een groot gedicht is.

Het merkwaardige is dat dit gedicht voor de lezer die *niet* vertrouwd is met dat achterdoek van het evangelieverhaal toch op een vreemde manier 'werkt', namelijk op *mythisch* niveau. In ieder menselijk brein, ook het meest rationele, blijft een ontvankelijkheid voor onze oudste vorm van wetenschap en wijsheid bestaan, en de manier waarop we die van oudsher, traditioneel, van de ene generatie op de andere overdragen. Alleen een mentaal en emotioneel

afgestorvene zal ongevoelig zijn voor de suggestie van een woord als 'reisgenoot' of 'duisternis' of een formulering als die van het dichtslibbende donker.

Het kloppende hart van iedere grote civilisatie is *narratief*; wanneer die civilisatie haar grote verhaal niet meer doorgeeft aan de volgende generatie, sterft zij af. Het grote verhaal van onze beschaving is niet alleen de christelijke mythe – die vormt als het ware de basis ervan. Maar ook de poëzie behoort tot de vertellingen die het verleden altijd aan de toekomst heeft doorgegeven. Niet toevallig wemelt deze bundel van Stefaan van de verwijzingen naar andere poëzie; tussen de regels door fluisteren de stemmen van Hölderlin, Apollinaire, Celan, Nijhoff... Maar ook de kennis van hun poëzie is met uitsterven bedreigd.

U bent allen poëzieliefhebbers, maar wie van u dacht spontaan aan Nijhoff bij het woord 'reisgenoot'? En toch staat dat al in het motto van Nijhoffs grote gedicht *Awater*: 'Ik zoek een reisgenoot.' Het is – ik zei het hiervoor al – een mythisch sleutelwoord waar alleen een tragisch type boekhouder ongevoelig voor is. We zoeken allemaal een reisgenoot.

In Stefaans gedicht zingt dus het hele *Awater* mee; en als je dat eenmaal hoort, praten opeens de stemmen van duizenden mensen harmonieus door elkaar heen, doden en levenden, die de stilte van eeuwen overbruggen.

Zo verwijst die verzameling woorden en beelden van Stefaan van den Bremt naar het aloude christendom en de grote cultuur van de poëzie en het humanisme. Maar samen doen ze meer dan dood liggen te wezen. Het zijn geen klokbekers, bronzen gespen, pijlpunten in het Museum van onze Overleden Beschaving, curator Stefaan van den Bremt. Het zijn levende woorden. Ze creëren ook een levende vorm van cultureel, religieus, *menselijk* bewustzijn. En wie weinig of niets afweet van het continuüm van onze beschaving kan toch betoverd worden door de mythische toon ervan, door de stem van de zanger. Dat is een begin. Niets verbiedt die lezer vervolgens op onderzoek uit te gaan.

Ik had meer gedichten willen citeren, maar ik kom er niet toe. Leest u ze zelf. Studeer. Schaam u als u nooit het evangelie van Lukas of *Awater* hebt gelezen. Doet u dat alsnog. En keer dan terug naar de gedichten in *Blauw slik*. Sommige zijn groots.

Bron: Presentatie De Drukkery Middelburg, 18 oktober 2013